

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-20)

20 KASIM DÜNYA ÇOCUK HAKLARI GÜNÜ (2023)

Çocuk hakları, insan hakları çatısı altında yer almakla birlikte insan olmaktan kaynaklı temel hakların tümü çocukları da kapsamaktadır. Ancak çocukların yaş ve gelişim dönemlerine bağlı beklenti ve ihtiyaçlarının farklılık gösterebilmesi nedeniyle çocuk hakları kavramının kendine özgü özellikleri de bulunmaktadır. Dünyada çocuk haklarına yön veren üç temel uluslararası metin bulunmaktadır. Bunlar Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924), Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)'dir.¹

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi; çocukların yaşatılması, gelişmesi ve korunmasının sağlanması konusundaki temel ilkelerin uluslararası düzeyde ilk defa ele alındığı bildirgedir. Beş maddelik bildirgeyi ülkemiz adına 1928 yılında Mustafa Kemal Atatürk imzalamıştır.²

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1959 tarihinde kabul edilen **Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi** on maddeden oluşmakta olup çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı bir şekilde büyümesi, özgür ve onura yakışır şekilde gelişmesinin sağlanması, çocukların özel olarak korunması gerektiğine yönelik maddeler yer almaktadır. Bu kapsamda çocuklara yeterli beslenme, barınma, oyun olanakları ve tıbbi bakımın sağlanması ile yeti yitimine sahip çocuklar için de özel koşulların sürdürülmesi gerekliliği vurgusu yapılmıştır. Tüm bu amaçlarda çıkarılacak yasalarda çocukların en yüksek yararının gözetilmesi gerekliliğine değinilmiştir.^{3 4}

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek onay ve katılıma açılan **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, 1990 yılında 20 devlet tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. 1990 yılı Eylül ayında New York'ta, dünya çocukları için dönüm noktası niteliğinde olan ve çocuk sorunlarının ele alındığı **Dünya Çocuk Zirvesi** gerçekleştirilmiştir. Zirvede tüm devletlere Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin onaylanması için çağrıda bulunulmuş ve çocukların yaşaması, korunması, geliştirilmesine yönelik özel eylemler planlanmıştır. 1990 yılı sonunda 57 ülke, 2015 yılı itibarıyla de 196 ülke sözleşmeyi onaylamıştır.^{5 6} Türkiye'de Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 1994 yılında kabul edilmiş, 27

¹ Kurt, S. L., Sarı, K. S., Uyanık, M. N. (2021). "Çocuk Hakları ve Türkiye Uygulaması" Çocuk Politikaları Yayın Serisi Yayın No 2, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Özel Yayını, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

² Çocuk Hakları, Prof. Dr. Serpil Baysal, Sosyal Pediatri Derneği. <https://www.sosyalpediatri.org.tr/cocuk-haklari-84367.html> Erişim Tarihi: 07.11.2023

³ Özcan C. Halk Sağlığı, HASUDER yayını, 2022/3, 30-31.

⁴ Declaration of the Rights of the Child. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/142/09/IMG/NR014209.pdf?OpenElement> Erişim Tarihi: 09.11.2023

⁵ World Summit For Children, 29-30 September 1990, New York, United States.

<https://www.un.org/en/conferences/children/newyork1990> Erişim Tarihi: 13.11.2023

⁶ Background to the Convention, Committee on the Rights of the Child. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/background-convention> Erişim Tarihi: 13.11.2023

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-20)

Ocak 1995'te 22184 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur.⁷

En geniş çapta onaylanan uluslararası insan hakları sözleşmesi olan **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**; çocukların yaşam, sağlık, eğitim ve oyun hakkı ile aile hayatı, şiddetten korunma hakkı ve ayrımcılığa maruz bırakılmama dahil olmak üzere bir dizi haklarını tanımlamaktadır.⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanmasını da kapsayacak şekilde erken çocukluk döneminden başlayarak ergenlik ve yetişkinliğe kadar çocuk yaşamının tüm boyutlarını kapsamaktadır. Dünyadaki tüm çocukların mutlu, sağlıklı, doyurucu ve güvenli bir yaşam sürebilmesi için nelerin gerekli olduğu konusunda kapsamlı bir düzenlemedir.⁹

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; tüm çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve bütün hakların eşit derecede önemli olduğunu vurgulamakta, toplam elli dört madde ve üç kısımdan oluşmaktadır. Üç kısım şu şekilde özetlenmektedir;¹⁰

- ✓ **Birinci kısım (Madde 1-41):** Başlıca dört hak grubunu kapsayacak şekilde çocuk haklarına ilişkin kuralları içermektedir. Bu haklar medenî haklar/koruyucu nitelik taşıyan kişisel haklar, ekonomik haklar, sosyal haklar ve kültürel haklar olarak değerlendirilmektedir.
- ✓ **İkinci kısım (Madde 42-45):** Sözleşmeye taraf devletlerin yükümlülük ve sorumluluklarını, bunların yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesi ve takip edilmesini sağlayan düzenlemeleri içermektedir.
- ✓ **Üçüncü kısım (Madde 46-54):** Sözleşmenin taraf devletlerce imzalanması, onaylanması, yürürlüğe girmesi, değişiklik önerilerinin değerlendirilmesi ile çekimser kalma ve sözleşmeyi fesih haklarına ilişkin esaslardan oluşmaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de, sözleşmenin bir bütün olarak değerlendirilebilmesi, ulusal programların uygulanmasında rehberlik edebilmesi ve çocuk haklarının tümüyle gözetilerek uygulanabilmesi için temel oluşturan dört ana ilke bulunmaktadır. Bu ilkeler şu şekilde ifade edilmektedir;^{11 12}

- ✓ **Ayrımcılık yapmama (Madde 2):** Sözleşmenin güvence altına aldığı tüm haklardan ayırım gözetilmeksizin bütün çocukların yararlanması ve tüm çocuklara fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir.
- ✓ **Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi (Madde 3):** Birey, devlet, tüm kurum ve kuruluşlarca alınan kararlarda ve tüm faaliyetlerde çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurulması

⁷ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmi Gazete.

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> Erişim Tarihi: 07.11.2023

⁸ United Nations, World Children's Day, Background. <https://www.un.org/en/observances/world-childrensday/background> Erişim Tarihi: 07.11.2023

⁹ Kurt, S. L., Sarı, K. S., Uyanık, M. N. (2021). "Çocuk Hakları ve Türkiye Uygulaması" Çocuk Politikaları Yayın Serisi Yayın No 2, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Özel Yayını, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

¹⁰ İnan, A. N. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 44 (1995).

¹¹ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları, UNICEF, Türkiye, 2017.

¹² Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 2(2), 51-62.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-20)

gerekmektedir.

- ✓ Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı (Madde 6): Her çocuğun temel yaşam hakkı yanında hayatta kalmanın sürdürülmesi ile fiziksel, ruhsal, sosyal ve kültürel yönden gelişme hakkı bulunmaktadır.
- ✓ Katılım hakkı (Madde 12): Çocuklara kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkının tanınması ve dikkatle dinlenilmesi gerekmektedir.

Günümüzde Sözleşme'nin dünya çapında hala tam olarak uygulanmaması nedeniyle her yıl milyonlarca çocuk yoksulluk, eşitsizlik, ayrımcılığa bağlı olarak yeterli sağlık hizmeti, beslenme, eğitim ve şiddetten korunma gibi haklardan mahrum bırakılmaktadır. Her gün beş yaş altındaki 15.000 çocuk çoğunlukla tedavi edilebilir hastalıklar ve diğer önlenbilir nedenlere bağlı hayatını kaybetmektedir. Çocukların hayatta kalması ile sağlık hizmetleri ve eğitime erişimde nispeten olumlu artışlar görülse de kalitenin düşük olması ya da sürecin çok yavaş ilerlemesi bu alanlardaki gelişmeyi sınırlandırmaktadır. 2018 yılı tahminlerine göre büyük çoğunluğunun yoksul ailelerde, çatışmalardan etkilenen bölgelerde ya da yetersiz hizmet sunulan ve hizmete erişimin kısıtlı olduğu yerlerde yaşayan bebeklerin oluşturduğu yaklaşık 19,4 milyon bebeğin rutin bağışıklamayı (aşılama) kaçırdığı bilinmektedir. Tüm bunların yanında sosyoekonomik nedenlerin ön planda olduğu çeşitli sebeplerle okula gönderilmeyen, tehlikeli işlerde çalıştırılan, erken yaşta evlendirilen ve savaşa maruz bırakılan çocukların, çocuklukları yarıda kalmaktadır. Dijitalleşmenin artması, kitlesel göçler, çevresel değişimler, uzayan çatışmalar gibi küresel değişiklikler nedeniyle çocuk hakları yeni tehditlerle karşı karşıya gelmektedir. Aşıyla önlenbilir olan kızamık gibi bulaşıcı hastalıkların yeniden ortaya çıkması, çocukluk döneminde aşırı kiloluğun artması, çevrimiçi zorbalık, taciz ve istismar bu tehditlerden bazılarıdır. Ek olarak iklim değişikliğine bağlı değişen hastalık ortamları, artan gıda güvencesizliği, güvenli su ve sanitasyonun sağlanamaması diğer tehditler arasındadır. 2017 yılında beş yaş altındaki 266.000 çocuk sıtma nedeniyle yaşamını yitirmiştir. Çocuklar incinebilir grupta yer alırken çeşitli ayrımcılık, damgalama, toplumsal cinsiyet eşitsizliği durumları nedeniyle daha incinebilir duruma gelmektedir. Özellikle mülteci çocuklar, yeti yitimine sahip olanlarda incinebilirlik artmaktadır.^{13 14}

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından 28 Ağustos 2023 tarihinde yayınlanan Çocuk Hakları ve Çevre kapsamında iklim krizine odaklandığı raporunda, dünya çapında tüm devletleri çocuk haklarına yönelik en büyük tehditlerden biri olan çevre krizine karşı harekete geçmeye çağırılmaktadır. Raporda her yıl önlenbilir çevresel etkiler nedeniyle 1,7 milyon çocuğun hayatını kaybettiği, milyonlarca çocuğun evlerini terk etmeye zorlandığı, okulunu kaçırdığı ve çeşitli hastalıklarla mücadele ettiği belirtilmektedir.¹⁵ Ek olarak devletlerin çocuk haklarını koruma kapsamında bugün yaptıkları veya eyleme geçmemeleri nedeniyle gelecekte meydana gelebilecek çocuk haklarının öngörülebilir

¹³ For Every Child, Every Right: The Convention on the Rights of the Child at a crossroads. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF), 2019.

¹⁴ Convention on the Rights of the Child, UNICEF. <https://www.unicef.org/child-rights-convention#learn> Erişim Tarihi: 07.11.2023

¹⁵ General Comment No.26. <https://childrightsenvironment.org/about/> Erişim Tarihi: 08.11.2023

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2023/2024-20)

ihlallerinden de sorumlu olduğu yer almaktadır. Ayrıca devletlerin kendi sınırları içerisinde meydana gelen çevresel zararların yanı sıra kendi sınırları dışında meydana gelen iklim değişikliği ve olumsuz çevre koşullarına bağlı etkilerden de sorumlu tutulabileceği vurgulanmaktadır. Yine devletlerin özellikle dezavantajlı durumdaki çocukların maruz kaldığı orantısız zarara dikkat etmesi gerektiği de ifade edilmektedir.¹⁶

Her çocuğun her hakkının güvence altına alınması için çocuk haklarının tanıtılması, savunulması ve eylemde bulunulması önem arz etmektedir. Tüm bunlar için bir fırsat sağlayan Dünya Çocuk Hakları Günü, dünya çapında çocuk haklarına dair farkındalığını artırmak, uluslararası dayanışmayı teşvik etmek ve çocuk refahını geliştirmek amacıyla 1954 yılından beri her yıl 20 Kasım'da kutlanmaktadır. Aynı zamanda bu tarih 1990 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun hem Çocuk Hakları Bildirgesi hem de Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul ettiği tarihin yıldönümünü işaret etmektedir. Her yıl farklı temalarla kutlanan günün teması bu yıl **"Her çocuk için, her hak (For every child, every right)"** olarak belirlenmiştir.¹⁷ Bu kapsamda çocuk haklarının insan hakları temelli olduğu, daha iyi bir gelecek için bugünün çocuklarına yatırım yapılması gerektiği ve çocuk dostu toplumların oluşturulmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca tema kapsamında her çocuğun güvenli ve barış dolu bir dünyada yaşama hakkı olduğundan ve çocukların kendilerini ilgilendiren konularda dinlenmesi ile tüm kararlara dahil edilmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Ülkeler, Dünya Çocuk Günü kapsamında çocuk haklarına yönelik çeşitli mesajlar yayınlamakta ve çocuklar ile gençlerin seslerini yükseltebilmelerine yönelik alanlar yaratmaktadır.¹⁸

¹⁶ UN Committee on the Rights of the Child calls on states to take action in first guidance on children's rights and the environment, with a focus on climate change. https://childrightsenvironment.org/wp-content/uploads/2023/08/Press-Release_GC26.pdf Erişim Tarihi: 08.11.2023

¹⁷ World's Children Day, UN. <https://www.un.org/en/observances/world-childrens-day> Erişim Tarihi: 07.11.2023

¹⁸ World's Children Day, UNICEF. www.unicef.org/world-childrens-day Erişim Tarihi: 13.11.2023